

УДК 378.091.12.011.3-051-026.15:316.7](045)

DOI: 10.31499/2307-4906.2.2024.306317

ОСВІТЯНИН МАЙБУТНЬОГО ПОКОЛІННЯ: РОЛЬ КРЕАТИВНОГО ВИКЛАДАЧА В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ

Віра Бурназова, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін, Бердянський державний педагогічний університет.

ORCID: 0000-0001-9678-8901

E-mail: veronik3105@gmail.com

У статті розглядається роль креативного викладача в сучасному суспільстві. Автор стверджує, що креативні викладачі є ключовою фігурою в освіті майбутнього покоління. Вони повинні бути здатні не лише передавати знання, але й розвивати у студентів креативне мислення, навички вирішення проблем та співпраці. У дослідженні автор описує характеристики креативного викладача. До них належать такі особистісні якості, як відкритість до нового, допитливість, гнучкість мислення, здатність до ризику, впевненість у собі, оптимізм; ключові компетентності – експертність у предметній галузі, педагогічна майстерність, цифрова компетентність, інноваційність та креативність, що передбачає глибоке розуміння предмета, інноваційні методи викладання, здатність надихати, вміння співпрацювати, відкритість до нового. Автор стверджує, що креативні викладачі є важливим ресурсом для суспільства. Вони відіграють ключову роль в освіті майбутнього покоління та допомагають їм розвивати навички, необхідні для успіху в 21 столітті.

Ключові слова: креативний викладач; освіта; майбутнє покоління; соціокультурний простір; експертність; педагогічна майстерність; цифрова компетентність; креативність; інноваційність; навички 21 століття.

EDUCATOR OF THE FUTURE GENERATION: THE ROLE OF THE CREATIVE TEACHER IN THE SOCIO-CULTURAL SPACE

Vira Burnazova, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Theory and Methods of Teaching Art Disciplines, Berdiansk State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-9678-8901

E-mail: veronik3105@gmail.com

The article examines the role of the creative teacher in modern society. The author argues that creative teachers are a key figure in the education of the future generation. They should be able not only to impart knowledge, but also to develop students' creative thinking, problem-solving and collaborative skills. In the study, the author describes the characteristics of a creative teacher. These include personal qualities such as openness to new things, curiosity, flexibility of thinking, risk-taking, self-confidence, optimism; key competencies such as subject knowledge, pedagogical skills, digital competence, innovation and creativity, which involves a deep understanding of the subject, innovative teaching methods, the ability to inspire, the ability to collaborate and openness to new things. The

author argues that creative teachers are an important resource for society. They play a key role in the education of the future generation and help them develop the skills needed to succeed in the 21st century – inspiring, supporting and developing the creative potential of their students, laying the foundation for their future success. Creative teachers will be the agents of change and inspirers of the next generation.

The author sees prospects for further research in studying the impact of creative teaching on various aspects of student development – cognitive, socio-emotional, personal; in studying the effectiveness of various methods of creative teaching through comparative analysis, its long-term impact, adaptation to different contexts; in understanding the role of the creative teacher in inclusive education, in developing sustainability, etc.

Keywords: *creative teacher; education; future generation; socio-cultural space; expertise; pedagogical skills; digital competence; creativity; innovation; 21st century skills.*

Освіта є ключовим фактором розвитку суспільства, а викладач – головним рушієм цього процесу. У сучасному світі, що стрімко змінюється, роль викладача стає ще більш значущою. Він не просто навчає, а й формує особистість, готує молоде покоління до життя в соціокультурному просторі, який постійно еволюціонує.

Освіта сьогодні як ніколи потребує креативного підходу. Щоб підготувати молодь до динамічного світу, нам необхідні освітяни, які здатні мислити нестандартно, знаходити креативні рішення та надихати здобувачів освіти на власні відкриття, популяризувати національні мистецькі цінності.

Теоретичні аспекти розвитку творчої особистості, педагогіки творчості, креативної психопедагогіки, креативного менеджменту яскраво представлено в дослідженнях В. Андреева, Д. Богоявленської, Т. Божидарніка, А. Валюха, Н. Василик, М. Вишнякової, А. Деркача, Л. Мільто, В. Моляко, А. Морозова, В. Окорського, Ю. Орлова, О. Отич, Д. Чернілевського [1; 4; 5; 6; 7]. Концепції використання інноваційних методів і педагогічних технологій у закладах вищої освіти ґрунтовно досліджено такими вченими, як В. Беспалько, О. Гребенюк, В. Гусєв, Т. Дмитренко, В. Євдокимов, О. Пехота, І. Прокопенко та ін. У фундаментальних працях К. Абульханової-Славської, В. Зінченко, В. Кан-Калика, С. Максименко, В. Маралова, Б. Мастерова, Н. Нікітіної, М. Поташника, С. Сисоєвої, В. Сластьоніна, Л. Хомич, І. Юника розкрито психолого-педагогічні концепції саморозвитку особистості та персонального бренду науково-педагогічного працівника закладу вищої освіти [8]. Проте аналіз ролі креативного викладача в соціокультурному просторі, як освітянина майбутнього покоління, що забезпечить створення нової педагогічної реальності потребує детального вивчення.

Метою дослідження є розгляд ключових характеристик, які відрізняють креативного викладача від традиційного; аналіз ролі креативного викладача в соціокультурному просторі; пропозиція ефективних практичних рекомендацій, які допоможуть викладачам розвивати свої креативні навички; акцентування на важливості креативного викладання для майбутнього освіти.

Сьогодні темпи зміни знань та технологій прискорюються, і те, чому навчали навіть декілька років тому, вже може бути застарілим або абсолютно непотрібним. Навчальні плани та програми адаптуються до сучасних реалій, але не так швидко як цього вимагає час, подекуди залишаючись консервативними та дещо відірваними від практичних потреб. Це створює величезну прогалину між теорією та практикою, не даючи студентам актуальних знань та навичок, необхідних для успішного

працевлаштування та кар'єрного зростання.

Сьогодні нагальною є зміна ролі викладача. Якщо раніше викладач був основним джерелом інформації та знань, то сьогодні він повинен виступати в ролі наставника, коуча та фасилітатора. Його завдання – не просто передавати знання, а допомагати студентам самостійно здобувати, аналізувати та застосовувати інформацію. Необхідно перейти від пасивного засвоєння до активного навчання.

Необхідність адаптації до індивідуальних потреб здобувачів освіти, де кожен студент унікальний і має свої сильні сторони, стилі навчання та потреби є також однією з основних. Традиційні уніфіковані освітні програми вже не відповідають таким вимогам. Необхідно впроваджувати більш гнучкі, індивідуалізовані підходи, які дозволять розкривати потенціал кожного студента та допомагати йому в особистісному розвитку

Освіта стає все більш глобальною, з активною міжнародною співпрацею, обміном студентами та викладачами. Це потребує розвитку навичок міжкультурної взаємодії, комунікації, розуміння та поваги до різноманітності. Сучасні викладачі мають бути готовими працювати в мультикультурному середовищі та надихати студентів на популяризацію національних мистецьких цінностей, виходячи за межі локальних рамок.

Сучасні виклики, які постають перед системою освіти, вимагають від педагогів адаптуватися до нових умов і застосовувати інноваційні підходи у своїй роботі. Освітнянин майбутнього покоління – це креативний, динамічний фахівець, здатний не лише передавати знання, а й надихати здобувачів освіти, розкривати їхній творчий потенціал та формувати компетентності, необхідні для успішного життя у швидкозмінному світі. Такий педагог повинен володіти не лише глибокими предметними знаннями, а й розвиненими навичками критичного мислення, емоційного інтелекту, цифрової грамотності та міжособистісної взаємодії. Саме таким має стати освітянин майбутнього – провідник у світ знань, натхненник та наставник нового покоління.

Існує багато факторів, які впливають на розвиток креативності викладача. До них належать:

- особистісні якості;
- ключові компетентності сучасного освітянина;
- методи та технології роботи.

До особистісних якостей відносимо: відкритість до нового, допитливість, гнучкість мислення, здатність до ризику, впевненість у собі, оптимізм.

До ключових компетентностей сучасного освітянина належать: експертність у предметній галузі, педагогічна майстерність, цифрова компетентність, інноваційність та креативність.

Сучасний освітянин повинен бути справжнім експертом у тій галузі, в якій викладає. Це означає глибоке розуміння предмета, здатність аналізувати та синтезувати інформацію, а також постійно оновлювати свої знання відповідно до останніх наукових досягнень. Така компетентність дозволяє створювати ефективні навчальні програми та цікаво викладати матеріал, надихаючи здобувачів освіти на пізнання нового.

Крім ґрунтовних знань, викладач повинен володіти сучасними педагогічними технологіями та методиками. Це означає вміння організовувати освітній процес,

застосовувати різноманітні форми та методи навчання, враховувати індивідуальні особливості здобувачів, створювати сприятливе освітнє середовище. Також важливими є навички ефективної комунікації, емпатії та вміння мотивувати здобувачів до навчання.

Сучасний освітянин повинен вільно орієнтуватися в цифровому світі та використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі. Це включає в себе вміння застосовувати різноманітні цифрові інструменти, ресурси та платформи для організації навчання, підвищення його ефективності, а також розвитку цифрової компетентності здобувачів освіти. Важливо також розуміти питання кібербезпеки та цифрової гігієни.

Сучасний освітянин повинен бути творчою особистістю, здатною до генерування нових ідей, впровадження інноваційних підходів та методик у навчанні. Це допомагає зробити освітній процес більш захоплюючим та ефективним, стимулювати пізнавальну активність та критичне мислення у здобувачів. Важливо також уміти адаптувати нові підходи до конкретних освітніх потреб та умов.

Сучасні інтерактивні / цифрові технології відкривають нові можливості для освіти. Інтерактивні дошки, планшети, ноутбуки та смартфони дозволяють створювати захоплюючі мультимедійні презентації, проводити віртуальні екскурсії, організовувати онлайн-дискусії, онлайн-ігри та квести, які не лише підвищують рівень засвоєння матеріалу, а й формують та розвивають критичне мислення й творчі здібності студентів.

Ще одним інноваційним методом є проєктне навчання, коли студенти самостійно працюють над реалізацією певного проєкту, навчаючись у процесі його виконання. Такий підхід дозволяє застосувати отримані теоретичні знання на практиці, розвиває навички планування, командної роботи та комунікації.

Сучасні технології також дають можливість впроваджувати змішане навчання, яке поєднує традиційні форми аудиторних занять з онлайн-компонентами. Ця модель дозволяє створювати персоналізовані траєкторії навчання, де кожен студент може опановувати матеріал в індивідуальному темпі та отримувати зворотний зв'язок від викладача.

Віртуальна реальність (VR) – це передове технологічне рішення, яке занурює студентів у захоплюючі віртуальні світи. За допомогою VR-віртуальних датчиків руху студенти можуть віртуально подорожувати по концертним і виставковим залам, музеям, досліджувати мистецькі пам'ятки, артефакти, що дозволяє підвищити залученість та наочність навчання.

Сьогодні кожен із сучасних освітян має імплементувати в освітній процес зазначені методи, технології, інструменти, що забезпечує розвиток креативності викладача, але знову ж таки є ряд викликів, які заважають цьому розвитку. До них належить звичка до рутини, страх невдачі, брак часу та ресурсів, емоційне вигорання.

Одним із ключових викликів розвитку креативності викладача є звичка до усталених методів та підходів в освітньому процесі. Часто викладачі звикають до певного алгоритму проведення занять, який дає бажаний результат, і сприймають будь-які інновації як додаткове навантаження. Подолання інертності мислення та готовність виходити за межі звичного є важливою умовою для розкриття креативного потенціалу.

Креативність є тією властивістю особистості, прояв якої великою мірою

залежить і від оточення. Точніше, вона проявляється тоді, коли дозволяє оточення. А суспільство в основі своїй спрямоване на збереження стабільності, а значить усередненості. Тобто, соціум не завжди заохочує незалежність, індивідуальність, не завжди зацікавлений в актуалізації креативних властивостей особистості, оскільки вони часто суперечать стабільності, традиційності поглядів і тому, як свідчать дослідження, відбувається придушення креативних властивостей. Встановлено, що оптимальним у розвитку творчості є «середній» рівень опору середовища проживання і заохочення таланту [2, с. 11].

Креативність за своєю природою передбачає пошук нових, нестандартних рішень, що завжди пов'язано з певним ризиком. Викладачі, обтяжені страхом невдачі або критики, часто відмовляються від експериментів та інновацій, тим самим обмежуючи свій творчий потенціал. Формування культури, що заохочує спроби та визнає помилки як можливість для зростання, є запорукою розвитку креативності.

Сучасні викладачі стикаються з постійно зростаючим обсягом роботи, пов'язаним із викладацькою діяльністю, адміністративними завданнями та професійним розвитком. Нестача часу та ресурсів, необхідних для творчого пошуку та реалізації креативних ідей, може стати значним бар'єром на шляху до розвитку креативності. Важливо, щоб адміністрація закладів освіти забезпечувала підтримку для створення сприятливих умов та виділення достатнього часу на креативні практики [3].

Стресові ситуації, пов'язані з викладацькою діяльністю, можуть призвести до емоційного вигорання, яке, своєю чергою, знижує здатність викладачів до творчого мислення та інновацій. Підтримка психічного здоров'я педагогів, впровадження практик саморегуляції та профілактики професійного вигорання є важливими складовими розвитку їхньої креативності.

Педагогічною аксіомою сьогодення має бути теза: щоб успішно розвивати креативність здобувачів освіти, сучасний викладач сам повинен бути креативною особистістю, прагнути до подолання в собі сили шаблону та формальності у викладанні навчального матеріалу.

Створення творчого навчального середовища є ключовим завданням сучасного креативного викладача і запорукою успіху. Це включає в себе як фізичне середовище, що має бути гнучким та адаптивним до різних форматів занять, так і інтелектуальне середовище, яке стимулює генерацію нових ідей та підтримує інноваційний підхід. Але не менш важливим є і емоційне середовище – атмосфера, що надихає студентів на творчість, сміливість експериментувати та відчувати себе в безпеці при висловленні нестандартних думок. Тільки за умови поєднання всіх цих аспектів викладач зможе створити простір, де навчання перетворюється на захопливу пригоду в пошуку нових знань та вирішення творчих завдань.

Одним із ключових завдань для сучасного креативного викладача є мотивація та залучення студентів, адже мотивація – ключ до успіху, а залучення студентів – запорука успіху.

Мотивація студентів – одне з ключових завдань для сучасного креативного викладача. Важливо розуміти, що кожен студент має свої унікальні потреби, інтереси та цілі. Ефективний викладач повинен уважно слухати своїх студентів, виявляти їхні внутрішні мотиви, а потім розробляти індивідуальні стратегії для розкриття їхнього потенціалу. Це може включати використання інтерактивних методів навчання,

постановку цікавих, практично-орієнтованих завдань, а також надання конструктивного зворотного зв'язку. Коли студенти відчують, що їхні прагнення та зусилля визнаються, вони стають більш вмотивованими та зацікавленими в навчанні.

Не менш важливим є залучення студентів до активної участі в освітньому процесі. Креативний викладач повинен створювати умови, в яких студенти відчують себе активними співучасниками навчання, а не пасивними спостерігачами. Це можливо досягти за допомогою різноманітних методів, таких як групові дискусії, мистецька проєктна діяльність, експерименти та практичні завдання. Коли студенти залучені та зацікавлені, вони стають більш відповідальними за власне навчання, проявляють ініціативу та креативність. Такий підхід допомагає формуванню критичного мислення, розвитку м'яких навичок та підготовці студентів до майбутнього працевлаштування.

Ефективним інструментом мотивації здобувачів є залучення їх до проведення музично-релаксаційних пауз. Ці короткі перерви сьогодні є дуже актуальними і допомагають підтримати психоемоційний стан учасників освітнього процесу. Наповнені заспокійливою мелодійною музикою для релаксації, дозволяють і викладачам, і здобувачам відновити творчий потенціал та емоційний ресурс.

Як показують результати досліджень, саме музично-релаксаційні паузи сприяють зниженню рівня стресу і напруги, стимулюють процеси творчого мислення та підвищують загальний рівень креативності. Завдяки їх регулярному впровадженню і викладачі, і здобувачі отримують можливість відпочити, перезавантажитися та поглянути на свої завдання і проблеми під новим кутом. Це дозволяє викликати несподівані ідеї та нестандартні рішення, які є ключовими для розвитку креативності.

Впровадження музично-релаксаційних пауз має свої переваги, до яких відносимо зниження стресу та підвищення концентрації, стимулювання творчості та креативності, покращення психоемоційного стану.

Регулярні музично-релаксаційні паузи протягом навчального дня дозволяють викладачам та студентам розслабитися, знизити рівень стресу та підвищити концентрацію уваги. Прослуховування заспокійливої музики допомагають відновити душевну рівновагу та ресурси для продовження продуктивної діяльності.

Музично-релаксаційні паузи можуть виступати потужним інструментом для розвитку креативності і викладачів, і студентів. Занурення в спокійну, медитативну атмосферу дозволяє активувати праву півкулю мозку, яка відповідає за творче та нестандартне мислення. Викладачі отримують можливість генерувати нові ідеї, підходи до викладання та форми взаємодії зі студентами.

Музично-релаксаційні паузи мають позитивний вплив на психоемоційний стан учасників освітнього процесу. Вони допомагають знизити рівень тривожності, напруги та втоми, поліпшити настрій та самопочуття. Підвищений емоційний фон, у свою чергу, сприяє кращій взаємодії зі студентами, ефективному вирішенню освітніх завдань та досягненню поставлених цілей.

Практичні рекомендації щодо організації музично-релаксаційних пауз включають – вибір музики, створення комфортної атмосфери, визначення тривалості та структури пауз.

Важливо ретельно підібрати музичний супровід для релаксаційних пауз. Він має бути спокійним, мелодійним та з мінімумом слів. Рекомендується використовувати інструментальну музику і музику з природними звуками (шум вітру, шурхіт листя, спів птахів), що допомагає досягти глибокого розслаблення. Музику варто заздалегідь

підготувати та перевірити її вплив на учасників, щоб впевнитися в її ефективності.

Для досягнення максимального ефекту музично-релаксаційних пауз важливо подбати про комфортну атмосферу в аудиторії.

Тривалість музично-релаксаційних пауз може варіюватися від 5 до 15 хвилин, залежно від потреб учасників. Важливо зберігати баланс між періодами активності та релаксації протягом освітнього процесу.

У ході роботи, викладачу обов'язково потрібно враховувати і такі чинники як:

- емоційний стан аудиторії на момент проведення паузи (збуджений, пасивний, агресивний тощо);
- переважаючий тип темпераменту у студентському колективі (холеричний, флегматичний, сангвінічний, меланхолічний, тощо);
- мета, з якою проводиться музично-релаксаційна пауза (активізувати увагу, створити відповідний настрій, відпочинок, тощо);
- порядковий номер пари та день тижня (перша пара чи четверта, середа чи п'ятниця);
- рівень музичного розвитку студентів;
- ступінь емоційної та психологічної близькості між студентами групи;
- вік та інтелектуальний рівень студентів групи.

Як бачимо, проведення музично-релаксаційних пауз на заняттях вимагає від викладача володіння не тільки педагогічними, але й психологічними знаннями і певної підготовки.

Підсумовуючи усе вищезазначене, можемо стверджувати, що викладач, який йде в ногу з часом, є освітянином майбутнього. Завдяки своєму надихаючому підходу до викладання, вміння використовувати інноваційні методики та технології, а також ефективні інструменти допомагає студентам розвивати необхідні ключові компетентності для успішної самореалізації в сучасному світі.

Саме креативний викладач, є ключовою фігурою в освіті нового покоління, який здатен надихати, підтримувати та розвивати творчий потенціал своїх студентів, закладаючи фундамент для їхнього успіху в майбутньому. Саме креативні викладачі стануть провідниками змін та натхненниками нового покоління.

Перспективи подальших розвідок вбачаємо в дослідження впливу креативного викладання на різні аспекти розвитку студентів – когнітивний, соціально-емоційний, особистісний; у вивченні ефективності різних методів креативного викладання шляхом порівняльного аналізу, його довгострокового впливу, адаптації до різних контекстів; у розумінні ролі креативного викладача в інклюзивній освіті, у розвитку стійкості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Божидарнік Т., Василик Н. Креативний менеджмент: навч. посіб. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2014. 498 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2018/Bozhidar_Kreat_maned_2014_498.pdf (дата звернення: 07.04.2024).
2. Бугайова В. Креативне мислення в режисерській артпрактиці: конспект лекцій із дисципліни для здобувачів вищої освіти першого (бакалавр.) рів. зі спец. Харків: ХДАК, 2023. 53 с.
3. Бурназова В., Юдіна А. Психологічна підтримка ментального здоров'я учасників освітнього процесу в Україні в умовах війни. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки» (Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя)*. 2024. № 1. С. 136–144.
4. Окорський В., Валюх А. Креативний менеджмент: підручник. Рівне: НУВГП, 2017. 344 с. URL:

- https://ep3.nuwm.edu.ua/13109/1/%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%B7%20%D0%9A%D0%9C.2017_%D0%B2%D0%B8%D0%BF.pdf (дата звернення: 07.04.2024).
5. Отич О. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи: підручник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 208 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/26548/1/2652_OTICH_KIEB-2.pdf (дата звернення: 07.04.2024).
  6. Цветкова Г. Креативність як здатність викладачів вищої школи до створення нової педагогічної реальності. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка*. 2017. № 25. С. 107–113. URL: <https://pedosvita.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/112> (дата звернення: 07.04.2024).
  7. Чужикова В. Креативність викладача / креативність студента: побудова нової моделі. *Педагогічні науки*. Херсон, 2022. Вип. 98. С. 54–59. URL: <http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/17220/8.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 07.04.2024).
  8. Юник І. Бренд науково-педагогічного працівника вишу: монографія. Київ; Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2022. 607 с.

REFERENCES

1. Bozhydarnik, T., Vasylyk, N. (2014). *Kreatyvnyi menedzhment*. Kherson: OLDI-PLluS [in Ukrainian].
2. Buhaiova, V. (2023). *Kreatyvne myslennia v rezhyserskiy artpraktytsi*. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
3. Burnazova, V., Yudina, A. (2024). *Psykhologichna pidtrymka mentalnoho zdorovia uchasnykiv osvithnoho protsesu v Ukraїni v umovakh viyny*. *Naukovi zapysky. Seriia "Psykhologo-pedahohichni nauky" (Nizhynskyi derzhavnyi universytet imeni Mykoly Hoholia)*. Nizhyn, 1, 136–144 [in Ukrainian].
4. Okorskyi, V., Valiukh, A. (2017). *Kreatyvnyi menedzhment*. Rivne: NUVHP [in Ukrainian].
5. Otych, O. (2014). *Osnovy pedahohichnoi maisternosti vykladacha profesiinoi shkoly*. Kirovograd: Imeks-LTD [in Ukrainian].
6. Tsvietkova, H. (2017). *Kreatyvnist yak zdatnist vykladachiv vyshchoi shkoly do stvorennia novoi pedahohichnoi realnosti*. *Pedahohichna osvita: Teoriia i praktyka. Psykhologhiia. Pedahohika*. Kyiv, 25, 107–113 [in Ukrainian].
7. Chuzhykova, V. (2022). *Kreatyvnist vykladacha / kreatyvnist studenta: pobudova novoi modeli*. *Pedahohichni nauky*. Kherson, 98, 54–59 [in Ukrainian].
8. Yunyk, I. (2022). *Brend naukovo-pedahohichnoho pratsivnyka vyshu*. Kyiv; Kamianets-Podilskyi: Aksioma [in Ukrainian].